

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2008 roku

WARSZAWA 2009

Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2008 roku

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

dr inż. Lech Goraj
mgr Paweł Michalak
mgr Krzysztof Zmarzłowski

Warszawa 2009

Opracowanie komputerowe

Dariusz Osuch

Renata Płonka

Krzysztof Zmarzłowski

Korekta

Renata Płonka

Redakcja techniczna

Dariusz Osuch

Projekt okładki

Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-067-8

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

- Państwowy Instytut Badawczy

Zakład Rachunkowości Rolnej

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

Tel.: (0 22) 505 44 39

Tel./faks: (0 22) 826 93 22

E-mail: portal@fadn.pl

Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

1. Podstawowe informacje o Wspólnotowej Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)	6
1.1. Informacje ogólne	6
1.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych	7
1.3. Zakres podmiotowy FADN.....	9
1.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN	10
1.5. Zakres przedmiotowy FADN.....	10
1.6. Cele opracowania	11
2. Metoda i obiekty badań.....	12
2.1. Metoda	12
2.2. Jednostki badań.....	13
3. Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie	17
4. Analiza rozkładu gospodarstw według dochodu rodziny rolniczej	20
5. Analiza dochodów rodzin rolniczych	24
5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)	24
5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)	28
5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według klas obszarowych (UAA6).....	32

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach	15
Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego	16
Wykres 3. Struktura gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8).....	17
Wykres 4. Struktura gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6).....	18
Wykres 5. Struktura gospodarstw rolnych według klas obszarowych (UAA6).....	19
Wykres 6. Rozkład gospodarstw według dochodu rodziny rolniczej.....	20
Wykres 7. Rozkład gospodarstw według dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego.....	21
Wykres 8. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu spoza gospodarstwa	22
Wykres 9. Rozkład gospodarstw, dla których wartość dochodu spoza gospodarstwa osiągnęła dodatnią wartość	22
Wykres 10. Rozkład procentowy gospodarstw według przedziałów krotności średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2008 roku (23 330 zł).....	23
Wykres 11. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	24
Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8).....	25
Wykres 13. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)	27
Wykres 14. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	28
Wykres 15. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	29
Wykres 16. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6).....	31

Wykres 17. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6).....	32
Wykres 18. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6).....	33
Wykres 19. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w strukturze dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6).....	35

Wstęp

Decydujący wpływ na podejmowane przez rolnika decyzje produkcyjne i inwestycyjne dotyczące gospodarstwa rolnego mają przede wszystkim sytuacja finansowa i ekonomiczna rodziny rolniczej. Zależność ta wynika z faktu, że w indywidualnych gospodarstwach rolnych, w odróżnieniu od przedsiębiorstw, nie ma wyraźnego rozdziału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym rodziny rolnika. W szczególności dotyczy to przepływu kapitału. W ciągu okresu obrachunkowego odbywają się, w zależności od bieżących potrzeb, dwukierunkowe przesunięcia kapitału pomiędzy gospodarstwem rolnym i gospodarstwem domowym. Z tego powodu informacje na temat dochodów rodzin z gospodarstw rolnych są istotne.

Dla pełnego przedstawienia sytuacji finansowej w gospodarstwach rolnych pogrupowano je według trzech kryteriów:

- typu rolniczego,
- klas wielkości ekonomicznej,
- powierzchni użytków rolnych.

Analizę wykonano wykorzystując dane rachunkowe zbierane w ramach Polskiego FADN oraz dane o dochodach spoza gospodarstwa rolnego z badania ankietowego, przeprowadzonego w tych samych gospodarstwach, w których prowadzona jest rachunkowość dla potrzeb Polskiego FADN.

Wykonana analiza jest kontynuacją badań prowadzonych w tym obszarze od 2004 roku. Prezentowane wyniki są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w publikacjach Dyrekcji Generalnej do Spraw Rolnictwa Unii Europejskiej (DG AGRI).

1. Podstawowe informacje o Wspólnotowej Sieci Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (FADN)

1.1. Informacje ogólne

FADN to europejski system zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych, którego formalne funkcjonowanie rozpoczęło się w 1965 r.

FADN był tworzony etapowo w miarę poszerzania Unii Europejskiej, na podstawie Rozporządzenia Rady EWG nr 79/65/EEC z dnia 15 czerwca 1965 r. w sprawie utworzenia sieci zbierania danych rachunkowych dotyczących dochodów i działalności gospodarstw rolnych w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. W początkowej fazie (etap I) system zaistniał w sześciu krajach założycielskich (Belgii, Francji, Holandii, Luksemburgu, Niemczech i Włoszech), a po poszerzeniu w 1973 r. (etap II) także w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Danii. Od 1981 r. (etap III) dodatkowo w Grecji, od 1986 r. (etap IV) do badań włączono Hiszpanię i Portugalię, a od 1995 r. (etap V) Finlandię, Szwecję i Austrię. Od 1 maja 2004 r. (etap VI) do systemu FADN weszły także: Cypr, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Polska, Słowacja, Słowenia, Republika Czeska i Węgry, a od 1 stycznia 2007 r. (etap VII) Rumunia i Bułgaria.

Od 2007 r. FADN funkcjonuje na terenie 27 krajów członkowskich UE.

Mapa 1. Etapy tworzenia FADN w Europie

Unikalność FADN polega na tym, że gromadzi on dane zaliczane do grupy wrażliwych, które opisują przede wszystkim sytuację ekonomiczną i finansową gospodarstw rolnych.

Mając na uwadze cele do spełnienia, FADN bazuje na danych rachunkowych dostarczanych przez rachunkowość realizowaną w konwencji rachunkowości tzw. zarządczej.

Odmiana tej rachunkowości, w odróżnieniu od finansowej¹, ma na celu jak najpełniejsze odzwierciedlenie sytuacji produkcyjno – ekonomicznej gospodarstwa rolnego. O wyborze tej konwencji rachunkowości zdecydowała chęć podejmowania decyzji adekwatnych do sytuacji gospodarstw rolnych.

W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, mające zasadniczy udział w tworzeniu wartości dodanej w rolnictwie. Za takie uznawane są gospodarstwa, które mieszczą się w grupie gospodarstw wytwarzającej w danym regionie FADN lub kraju członkowskiego co najmniej 90% wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM).

W poszczególnych Krajach Członkowskich występują różne minimalne progi wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych włączanych do pola obserwacji FADN (Patrz: Tabela 1). Różnice te wynikają przede wszystkim z powodu istniejących różnic w strukturze agrarnej krajów członkowskich.

Należy podkreślić, że baza danych FADN jest jedyną, gdzie dane zbierane są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej.

1.2. Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych

Zasady klasyfikacji gospodarstw rolnych zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. Według tych zasad gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie wspólnoty klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów:

- wielkości ekonomicznej,
- typu rolniczego.

W podstawowej klasyfikacji gospodarstw rolnych mają zastosowanie parametry ekonomiczne. Są nimi:

- standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – ang. Standard Gross Margin),
- europejska jednostka wielkości (ESU – ang. European Size Unit).

¹ Rachunkowość finansowa podlega odpowiednim przepisom prawa, które są różne w poszczególnych Krajach Członkowskich Unii Europejskiej.

1. **Standardowa nadwyżka bezpośrednia (SGM – ang. Standard Gross Margin)** jest nadwyżką wartości produkcji danej działalności rolniczej nad wartością kosztów bezpośrednich **w przeciętnych dla danego regionu warunkach produkcji**. W celu wyeliminowania wpływu zmian w produkcji (np. wywołanych złą pogodą) lub cen produktów i środków produkcji, do obliczeń przyjmowane są średnie z trzech lat odpowiedniego okresu, na podstawie uśrednionych danych rocznych z danego regionu. Z tego właśnie powodu, pojęcie nadwyżki bezpośredniej zostało uzupełnione terminem „standardowa”. Współczynniki SGM są obliczane dla każdego regionu statystycznego i dla każdej prowadzonej działalności w odniesieniu do 1 ha uprawy lub 1 sztuki zwierzęcia.
2. **Europejska Jednostka Wielkości (ESU – ang. European Size Unit)** jest parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego. W tym celu wartość standardowej nadwyżki bezpośredniej gospodarstwa rolnego wyraża się w jednostkach ESU. Jedno ESU odpowiada obecnie równowartości 1 200 euro.
3. **Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego** jest jednym z podstawowych kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Określa się ją na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie.
4. **Typ rolniczy gospodarstwa** jest kolejnym kryterium stosowanym w klasyfikacji gospodarstw rolnych. Jest on określany na podstawie udziału poszczególnych działalności w tworzeniu ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) w gospodarstwie rolnym. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze dzielone są na:
 - 8 typów ogólnych i grupę gospodarstw niesklasyfikowanych (oznaczanych z użyciem jednego znaku),
 - 17 typów podstawowych (oznaczanych z użyciem dwóch znaków),
 - 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem trzech znaków),
 - podtypy 50 typów szczegółowych (oznaczanych z użyciem czterech znaków).

Współczynniki SGM liczone są okresowo na podstawie średnich danych z trzech kolejnych lat w wydzielonych regionach Krajów Członkowskich. Komisja UE ustala listę działalności rolniczych, dla których konieczne jest policzenie SGM. W przypadku SGM 2004 lista ta obejmuje 138 działalności rolniczych.

1.3. Zakres podmiotowy FADN

Minimalny próg określający gospodarstwo jako towarowe (oznacza to włączenie gospodarstwa do badań) wyrażony jest w ESU. Wielkość ta ustalana jest oddzielnie dla każdego kraju członkowskiego (patrz: Tabela 1).

Tabela 1. Minimalne progi wielkości ekonomicznej i liczebność próby FADN w poszczególnych krajach członkowskich w 2008 r.

Kraj	Dolny próg wielkości ekonomicznej ESU	Liczba gospodarstw w próbie szt.	Struktura %
Austria	8	1 800	2,2
Belgia	16	1 200	1,5
Bułgaria	1	2 000	2,5
Cypr	2	500	0,6
Czechy	4	1 300	1,6
Dania	8	2 250	2,8
Estonia	2	500	0,6
Finlandia	8	1 150	1,4
Francja	8	7 320	9,1
Grecja	2	5 500	6,9
Hiszpania	4	9 706	12,1
Holandia	16	1 500	1,9
Irlandia	2	1 300	1,6
Litwa	2	1 000	1,2
Luksemburg	8	360	0,4
Łotwa	2	1 000	1,2
Malta	8	400	0,5
Niemcy	16	6 360	7,9
Polska	2	12 100	15,1
Portugalia	2	2 300	2,9
Rumunia	1	2 000	2,5
Słowacja	8	600	0,7
Słowenia	2	900	1,1
Szwecja	8	1 000	1,2
Węgry	2	1 900	2,4
Wielka Brytania	16	2 500	3,1
(w tym: Irlandia Północna)	8	320	0,4
Włochy	4	11 686	14,6
Razem FADN UE		80 132	100

Źródło: Rozporządzenie Komisji nr 1265/2008 z 16 grudnia 2008 r. zmieniające Rozporządzenie nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych.

1.4. Wybór próby gospodarstw rolnych z pola obserwacji FADN

Agencje łącznikowe FADN z poszczególnych krajów opracowują corocznie plany wyboru gospodarstw rolnych do badań w ramach FADN². Po ich opracowaniu i zaakceptowaniu przez Komitety Krajowe FADN, są one przekazywane w celu akceptacji przez Komitet Wspólnoty nadzorujący FADN.

Wewnątrz pola obserwacji FADN istnieje zróżnicowanie gospodarstw rolnych pod względem ich wielkości ekonomicznej i typu rolniczego.

Dla zapewnienia precyzyjnego odzwierciedlenia tego zróżnicowania w próbie badawczej pole obserwacji jest dzielone na warstwy. Pominięcie tej czynności w procesie wyboru próby, mogłoby spowodować brak właściwej reprezentacji niektórych rodzajów gospodarstw (np. dużych gospodarstw mlecznych w jednym regionie, czy małych gospodarstw sadowniczych w innym regionie). W procedurze warstwowania zbioru gospodarstw mają zastosowanie trzy kryteria:

- położenie regionalne,
- wielkość ekonomiczna,
- typ rolniczy.

1.5. Zakres przedmiotowy FADN

FADN regulowany jest przepisami prawa, spośród których podstawowym dokumentem jest Rozporządzenie Rady nr 79/65 EWG z dnia 15 czerwca 1965 r. ustanawiające ten system i nakładające na każdy kraj członkowski obowiązek jego utworzenia. Ten przepis określił trzy podstawowe zasady obowiązujące w FADN. Spośród nich na pierwszym miejscu wyróżniona jest zasada dobrowolnego udziału rolników w tym systemie.

Zakres i format zbieranych danych rachunkowych w gospodarstwach rolnych dla potrzeb FADN, jest szczegółowo zdefiniowany w Rozporządzeniu Komisji 2253/2004/EEC z 23 grudnia 2004 r. Przepisy te wraz z powyższymi zmianami zawierają obok szczegółowego wykazu zmiennych, także instrukcje dotyczące sposobu tworzenia tzw. sprawozdania z gospodarstwa rolnego FADN oraz definicje stosowanych pojęć.

Kierując się zapisami tego rozporządzenia można stwierdzić w sposób bardzo ogólny, że gromadzone dane w ramach FADN:

- dotyczą wyłącznie gospodarstwa rolnego,

² L. Goraj, D. Osuch., W. Sierański (2008): Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN. IERiGŻ-PIB, Warszawa

- odzwierciedlają stan i strukturę składników majątkowych a także stan i strukturę źródeł zobowiązań,
- odzwierciedlają strukturę przychodów i kosztów na poziomie gospodarstwa rolnego,
- szczególna uwaga zwrócona jest na elementy związane ze Wspólną Polityką Rolną (dotacje).

Zatem ze względów formalnych nie istnieje prosta możliwość poszerzenia zakresu zbieranych danych rachunkowych w ramach Polskiego FADN³. Jedynym formalnym źródłem danych o dochodach rodzin rolniczych jest badanie budżetów gospodarstw domowych (w tym rodzin rolniczych) prowadzone przez Główny Urząd Statystyczny (GUS)⁴.

1.6. Cele opracowania

Za cele opracowania przyjęto:

- zbadanie struktury dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych, klasach wielkości ekonomicznej oraz klasach obszarowych,
- zbadanie struktury ilościowej gospodarstw według kwot dochodu rodziny rolniczej,
- zbadanie dochodów rodzin rolniczych, które osiągnęły dodatni dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i jednocześnie dodatni dochód spoza gospodarstwa.

³ To jest właśnie powód odstąpienia od zbierania w ramach podstawowego zakresu Polskiego FADN danych o dochodach rodzin rolniczych pozyskiwanych spoza gospodarstwa rolnego, praktykowanego w rachunkowości rolnej organizowanej przez IERiGŻ-PIB do momentu uzyskania statusu Agencji łącznikowej FADN w Polsce.

⁴ W 2008 r. badaniem objęto 37 358 gospodarstwa domowe, Budżety gospodarstw domowych w 2008 r., GUS, Warszawa 2009, str. 59.

2. Metoda i obiekty badań

2.1. Metoda

Brak informacji o dochodach spoza gospodarstwa rolnego w przypadku indywidualnych gospodarstw rolnych stanowi duże ograniczenie dla poznania i wyjaśniania zasad funkcjonowania indywidualnych gospodarstw rolnych. W czasie projektowania bazy danych rachunkowych i organizacji ich zbierania, podjęto decyzję o uruchomieniu zbierania danych o dochodach rodzin rolniczych spoza gospodarstwa rolnego. Badanie to prowadzone jest równoległe do Polskiego FADN, w tych samych gospodarstwach i jest badaniem „dobrowolnym”. Doradca dostarcza rolnikowi „Ankiety dotyczącej dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”⁵ (zwanej dalej ankietą), której integralną częścią jest deklaracja woli uczestniczenia w dodatkowym badaniu (do Polskiego FADN) z jednoczesną zgodą na udostępnienie tych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ-PIB.

Rysunek 1. Wycinek kwestionariusza do ewidencji danych p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika”

Wyrażam zgodę na udostępnienie powyższych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ.	
NIG: data i podpis rolnika

Dotychczasowe doświadczenia w zbieraniu danych wskazują, iż ten rodzaj danych należy do grupy najbardziej wrażliwych spośród zbieranych w badaniach statystycznych. Pamiętając o tym, dla ograniczenia stopnia odmowy rolników od uczestnictwa w tego rodzaju badaniach a także ograniczenia skłonności respondentów (przedstawicieli rodzin rolniczych) do samoograniczenia rozmiaru kwot dochodów, odstąpiono od zbierania danych o dochodach określanych kwotami pieniężnymi. Zamiast tego posłużono się kodami odpowiednich 30 przedziałów kwot dochodu⁶ (np. kod 5 odpowiada kwocie dochodu od 800 zł do 999 zł)⁷.

⁵ Pełny format kwestionariusza p.t. „Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika” jest zamieszczony na str. 39, Załącznik 4.

⁶ Ten sposób zastosowano z powodzeniem w badaniu dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu, realizowanym w czerwcu 1994 r. na terenie 2 gmin we współpracy z ekspertami z Economic Research Service (ERS) i National Agency of Statistic Service (NASS) z USA. Zob.: D. Nieć, D. Osuch, J. Gomółka: „Badanie dochodów gospodarstw rolnych metodą wywiadu.” IERiGŻ, Warszawa 1997.

⁷ Pełen wykaz kodów dla przedziałów kwotowych zamieszczony jest na str. 40, Załącznik 5.

W trakcie zbierania danych w kolejnych 12 miesiącach roku, dokonywano rejestracji odpowiednich kodów przypisywanych do 4 źródeł dochodów:

- pracy najemnej,
- świadczeń emerytalno-rentowych,
- innych świadczeń społecznych,
- pozostałych źródeł.

Dla określenia dochodów z prowadzenia zarejestrowanej działalności gospodarczej wymagane było podanie kodu określającego przedział dochodu uzyskany w całym roku. Na potrzeby analizy dochodu spoza gospodarstwa rolnego została użyta środkowa wartość przedziału kwot dochodu, a w przypadku ostatniego przedziału przyjęto wartość 50 000 zł i więcej.

Informacje na temat dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykorzystane zostały z danych rachunkowych zbieranych w ramach Polskiego FADN (patrz: rozdział 1.4).

Do analizy statystycznej struktury gospodarstw zastosowano wykresy określające liczbę gospodarstw w poszczególnych typach rolniczych, w klasach wielkości ekonomicznej oraz w poszczególnych grupach obszarowych. Należy podkreślić, że tylko w odniesieniu do dwóch kryteriów: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego uzyskane wyniki są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN. Grupowanie gospodarstw według zasobów ziemi zostało zastosowane w celu zaspokojenia zapotrzebowania odbiorców przyzwyczajonych do tego kryterium grupowania gospodarstw rolnych. W tym przypadku wyniki dla grup obszarowych ilustrują zmienność dochodów rodzin rolniczych w różnych klasach obszarowych gospodarstw rolnych, ale nie są reprezentatywne dla pola obserwacji Polskiego FADN. To samo zastrzeżenie dotyczy również każdego innego grupowania gospodarstw.

Do analizy rozkładu według kwot dochodu rodziny rolniczej wykorzystano histogramy, a do analizy struktury dochodów rodzin rolniczych wykresy kolumnowe określające wielkość i strukturę dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych grupach gospodarstw.

Do oceny zróżnicowania dochodów gospodarstw w próbie badawczej wykorzystano podstawowe statystyki opisowe tj. średnią arytmetyczną, odchylenie standardowe oraz współczynnik zmienności.

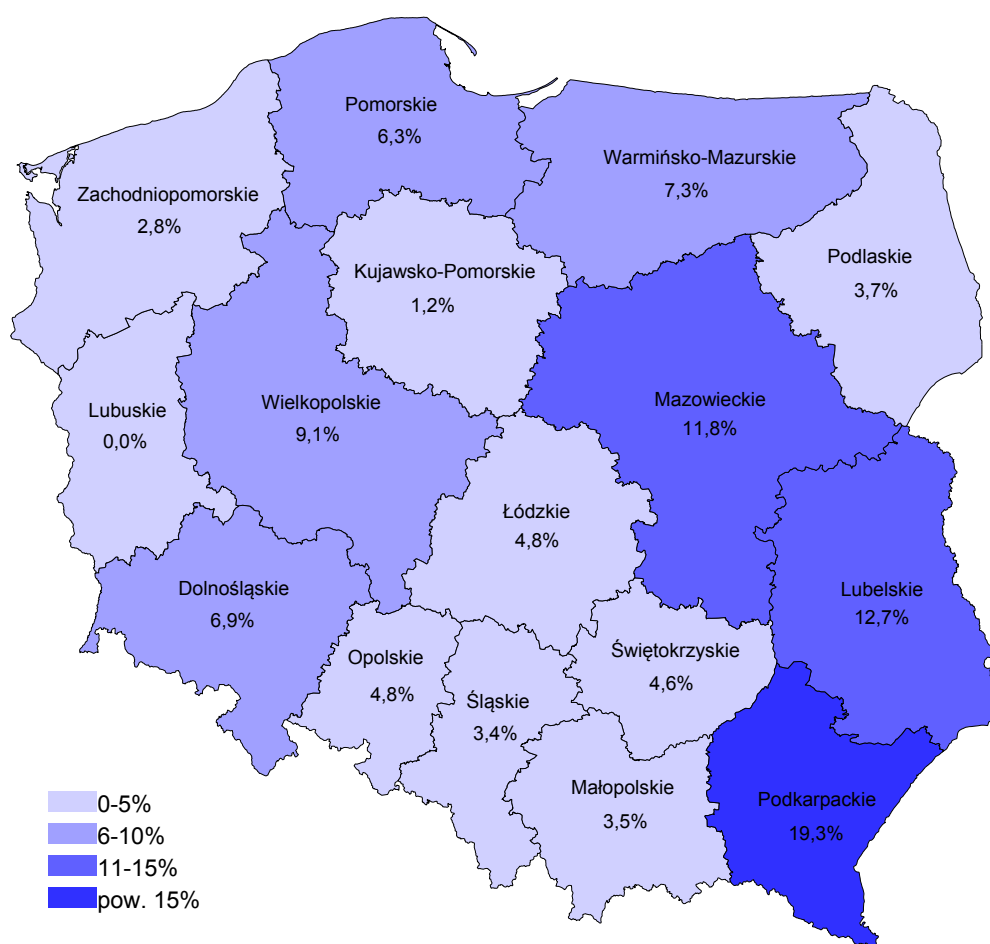
Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych w przypadku niektórych wyliczeń-z tytułu zaokrągleń-mogą wystąpić różnice.

2.2. Jednostki badań

W opracowaniu zastosowano dane rachunkowe z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną w 2008 r. w ramach Polskiego FADN. Pochodziły one z 12 298 indywidualnych gospodarstw rolnych. Jest to część statystycznie reprezentatywnej próby liczącej 12 477 gospodarstw. Dodatkowo zbiór ten podzielono na dwa podzbiory, w których zastosowano następującą selekcję:

- do zbadania struktury oraz rozkładów gospodarstw użyto informacji z 11 399 gospodarstw, które wypełniły ankietę dotyczącą dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika (rozdział 3 i 4),
- do zbadania dochodów rodzin rolniczych z gospodarstwa grupowanych wg typów rolniczych, wielkości ekonomicznej, powierzchni użytków rolnych wykorzystano dane z 3 668 gospodarstw. W gospodarstwach tych dochód spoza gospodarstwa oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego był większy od zera (rozdział 5).

Mapa 2. Udział odmów wypełnienia ankiety w poszczególnych województwach w 2008 roku

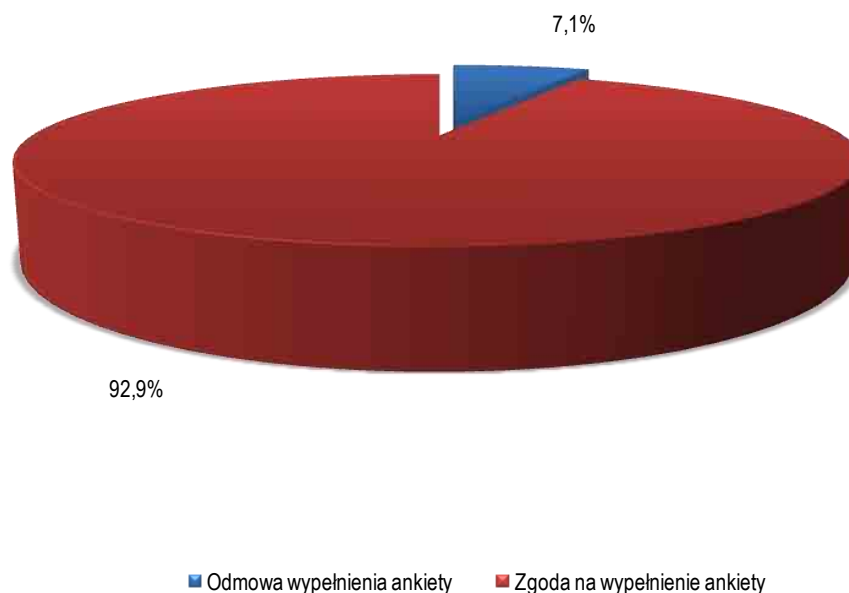
Jak wspomniano w rozdziale 1.5, badanie dotyczące dochodów rodzin rolniczych spoza gospodarstwa prowadzone jest równoległe do badań Polskiego FADN i jest ekstra dobrowolne⁸. W ramach tego badania część uczestników odmówiła wypełnienia ankiety (868 rolników), część z nich zadeklarowała dochód większy od zera (3 668 rolników) oraz część zadeklarowała zerowy

⁸ Sam udział rolników Polskim FADN jest dobrowolny

dochód (7 731 rolników). W ostatniej grupie znaleźli się również rolnicy, którzy wpisali zryczałtowany zwrot kosztów dla rolników z tytułu prowadzenia rachunkowości rolnej dla potrzeb Polskiego FADN w kwocie 200 zł. Pozostała część ankiet (31), z uwagi na błędy techniczne nie została zakwalifikowana do badania.

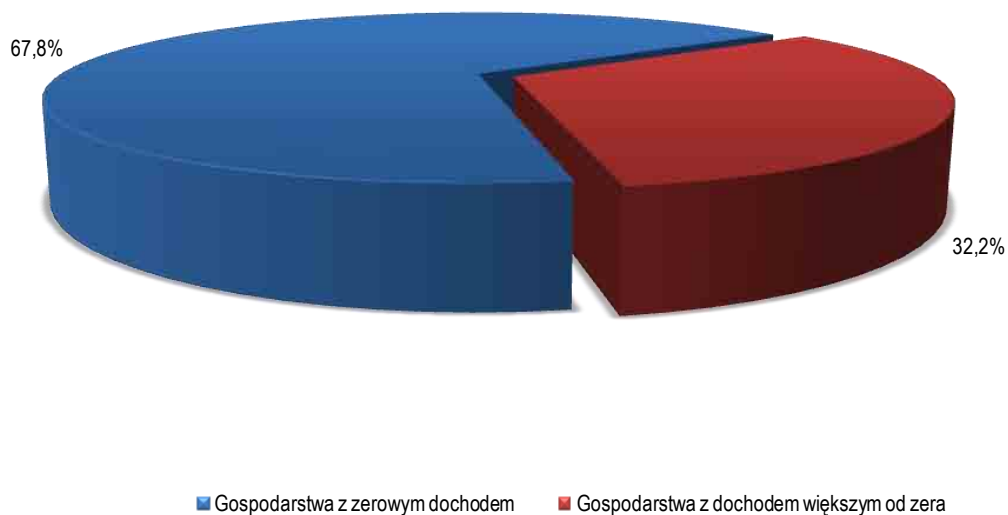
W celu zbadania stopnia uczestnictwa w badaniu w poszczególnych województwach obliczono udział „odmów” w stosunku do wszystkich gospodarstw indywidualnych uczestniczących w Polskim FADN. Wyniki analizy dla poszczególnych województw przedstawiono na powyższej mapie (patrz: Mapa 2). Biorąc pod uwagę stopień „odmów” można zauważyć, że w jednym województwie tj. Podkarpackim wystąpił ponad 19% udział odmów. W skali całego kraju wyłącznie w województwie lubuskim wszyscy rolnicy zaakceptowali wypełnienie ankiety badawczej. W porównaniu do 2007 roku⁹ odsetek „odmów” wypełnienia ankiety znacznie zmalał i tylko w trzech województwach kształtował się na poziomie powyżej 11%.

Wykres 1. Struktura procentowa zwrotów ankiet w badanych gospodarstwach

⁹ L. Goraj, P. Michalak, K. Zmarzłowski (2008): Poziom i struktura dochodów rodzin z gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w 2007 roku. IERiGŻ-PIB, Warszawa

Wykres 2. Struktura procentowa gospodarstw według zadeklarowanej wielkości dochodu spoza gospodarstwa rolnego

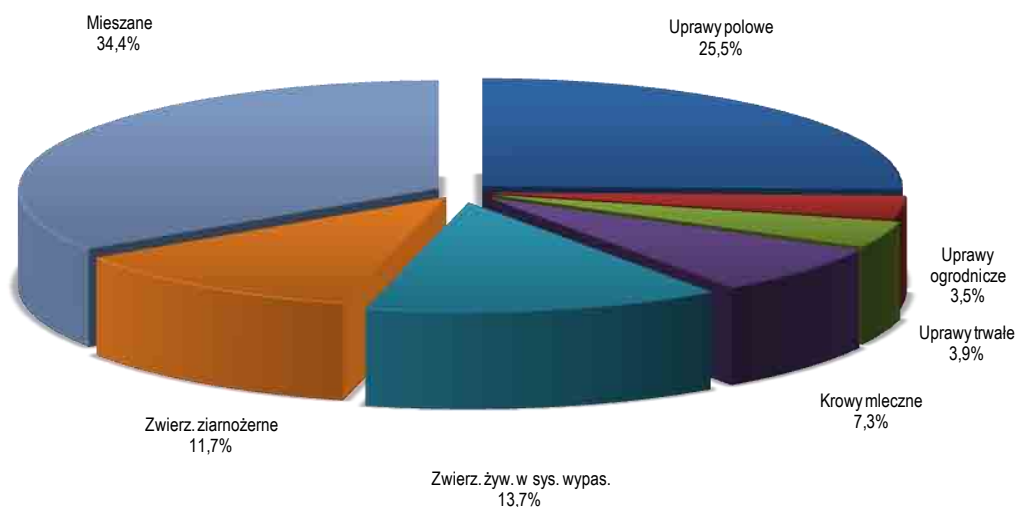
Z zestawienia ankiet branych pod uwagę w badaniu (patrz: Wykres 1) wynika, że 93% gospodarstw wyraziło zgodę na wypełnienie ankiety dotyczącej dochodów.

Rozkład struktury procentowej gospodarstw według wielkości zadeklarowanego dochodu spoza gospodarstwa rolnego wskazuje, że w blisko 68% zwróconych ankiet deklarowano dochód równy zero. W pozostałych 32% zadeklarowany dochód był powyżej zera (Patrz: Wykres 2).

3. Struktura zbioru gospodarstw rolnych podlegających analizie

Badanie struktury dochodów rodzin rolniczych w poszczególnych gospodarstwach wykonano z uwzględnieniem 3 kryteriów grupowania: typ rolniczy (TF8), klasa wielkości ekonomicznej (ES6) i klasa obszarowa (UAA6). Pierwszym zastosowanym był podział na typ rolniczy gospodarstwa.

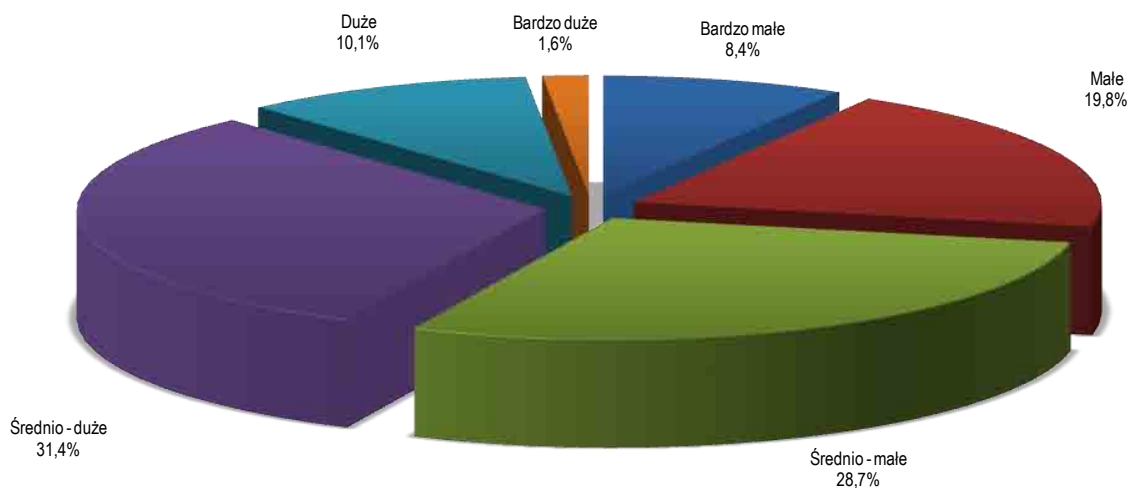
Wykres 3. Struktura gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)¹⁰

Analizując rozkład gospodarstw według typów rolniczych TF8 (patrz: Wykres 3) wynika, że najbardziej liczną grupą były gospodarstwa wielokierunkowe z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 34%). W następnej kolejności znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 26%), gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym (14%) oraz w chowie zwierząt ziarnożernych (12%). W pozostałych trzech typach rolniczych odsetek gospodarstw nie przekroczył 15% analizowanego zbioru.

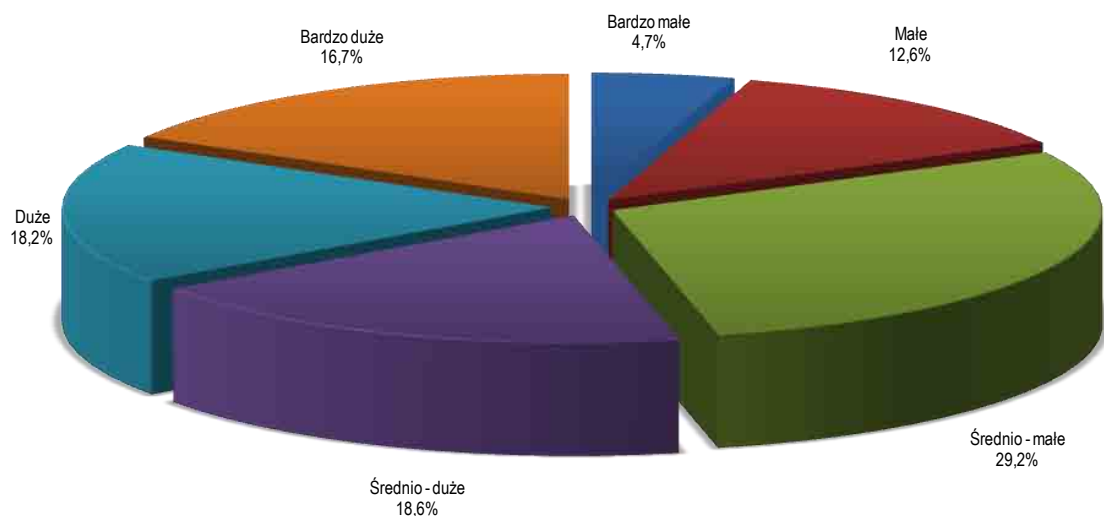
¹⁰ Pełen wykaz typów rolnych został zamieszczony na str. 41, Załącznik 6.

Wykres 4. Struktura gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)¹¹

Rozkład zbioru gospodarstw według sześciu klas wielkości ekonomicznej, czyli ES6 (patrz: Wykres 4), wskazuje na dominujący (80%) udział trzech kolejnych klas wielkości ekonomicznej (małych, średnio-małych i średnio-dużych) w badanym zbiorze. Ich wielkość ekonomiczna zawiera się w przedziale od 4 do 40 europejskich jednostek wielkości (ESU). Odsetek gospodarstw bardzo małych i dużych kształtował się na poziomie 8 - 10%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa bardzo duże (100 i więcej ESU), stanowiące niecałe 2% badanej próby.

¹¹ Pełen wykaz klas wielkości ekonomicznej został zamieszczony na str. 41, Załącznik 7.

Wykres 5. Struktura gospodarstw rolnych według klas obszarowych (UAA6)¹²

Z rozkładu zbioru gospodarstw według sześciu klas obszarowych wynika, że najliczniejszą grupą były gospodarstwa średnio-małe (29%). Powierzchnia użytków rolnych tej grupy gospodarstw zawiera się w przedziale 10 - 20 ha (patrz: Wykres 5). Udział gospodarstw dużych i średnio-dużych zawierał się w granicach 18 - 19%, a małych oraz bardzo dużych w granicach 13 - 17%. Najmniej liczną grupą były gospodarstwa należące do klasy poniżej 5 ha użytków rolnych (bardzo małe). Ich udział w całości gospodarstw wyniósł 5%.

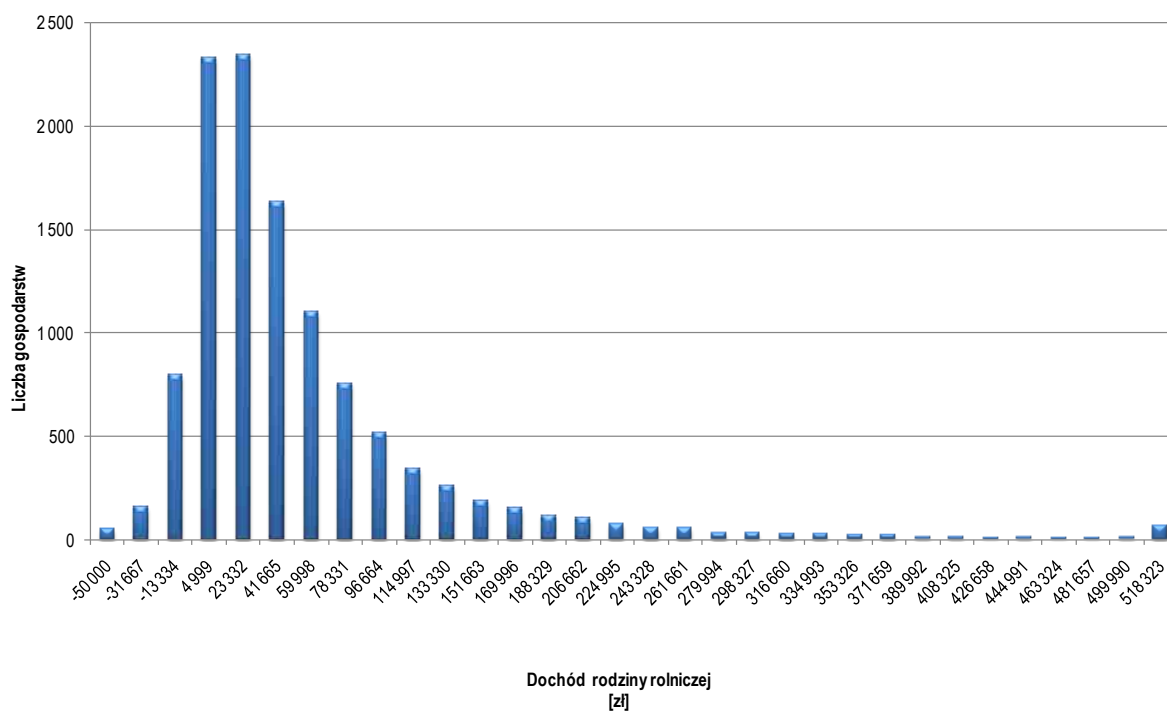
Z porównania struktury grup gospodarstw utworzonych według trzech różnych podziałów wynika, że najbardziej równomierny rozkład wystąpił w przypadku zastosowania ostatniego kryterium grupowania, czyli według klasy obszarowej (UAA6). Największą nierównomiernością charakteryzował się rozkład liczby gospodarstw według typu rolnego (TF8).

¹² Pełen wykaz klas obszarowych został zamieszczony na str. 42, Załącznik 8.

4. Analiza rozkładu gospodarstw według dochodu rodziny rolniczej

Średnia wartość dochodu rodziny rolniczej w badanej grupie gospodarstw wyniosła 65 310 zł. Na tę kwotę złożyły się: dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowiący 92% oraz dochód spoza gospodarstwa 8%.

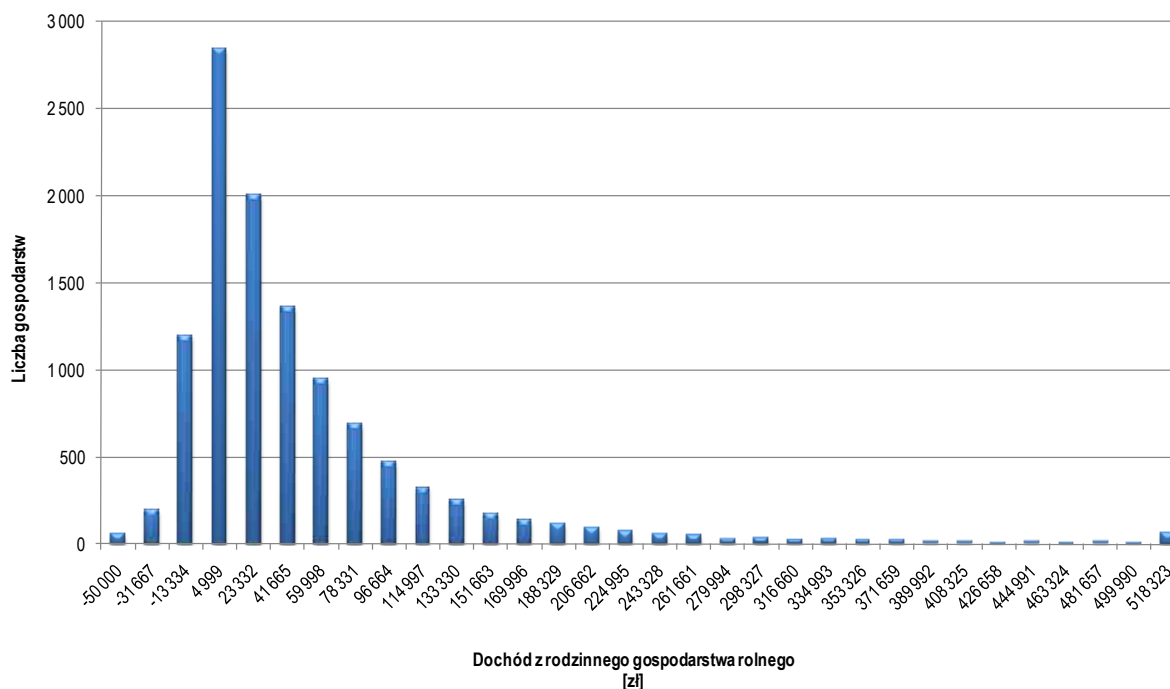
Wykres 6. Rozkład gospodarstw według dochodu rodziny rolniczej

Rozkład gospodarstw rolnych według wartości dochodu rodziny rolniczej (patrz: Wykres 6) był silnie prawoskośny, co oznacza, że większość badanej zbiorowości uzyskała dochody mniejsze od średniej. Warstwami dominującymi były gospodarstwa z dochodem mieszczącym się w granicach 5 - 42 tys. zł. Stanowiły one ponad 41% branej pod uwagę zbiorowości.

Rozkład tego zbioru gospodarstw wykazuje bardzo duże zróżnicowanie dochodów rodzin rolniczych. Fakt ten potwierdzają: wysoka wartość współczynnika zmienności wynoszącego 152% oraz odchylenia standardowego 99 359 zł.

Wykres 7. Rozkład gospodarstw według dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego

Biorąc pod uwagę rozkład gospodarstw według wartości zadeklarowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 7), należy zauważyć, że podobnie jak w rozkładzie gospodarstw według wartości dochodu rodziny rolniczej, dominującą warstwą (2 843 gospodarstw) były gospodarstwa z dochodem zawierającym się w przedziale od 5 tys. zł do 23 tys. zł. Także w tym przypadku rozkład liczby gospodarstw był silnie prawoskośnie asymetryczny.

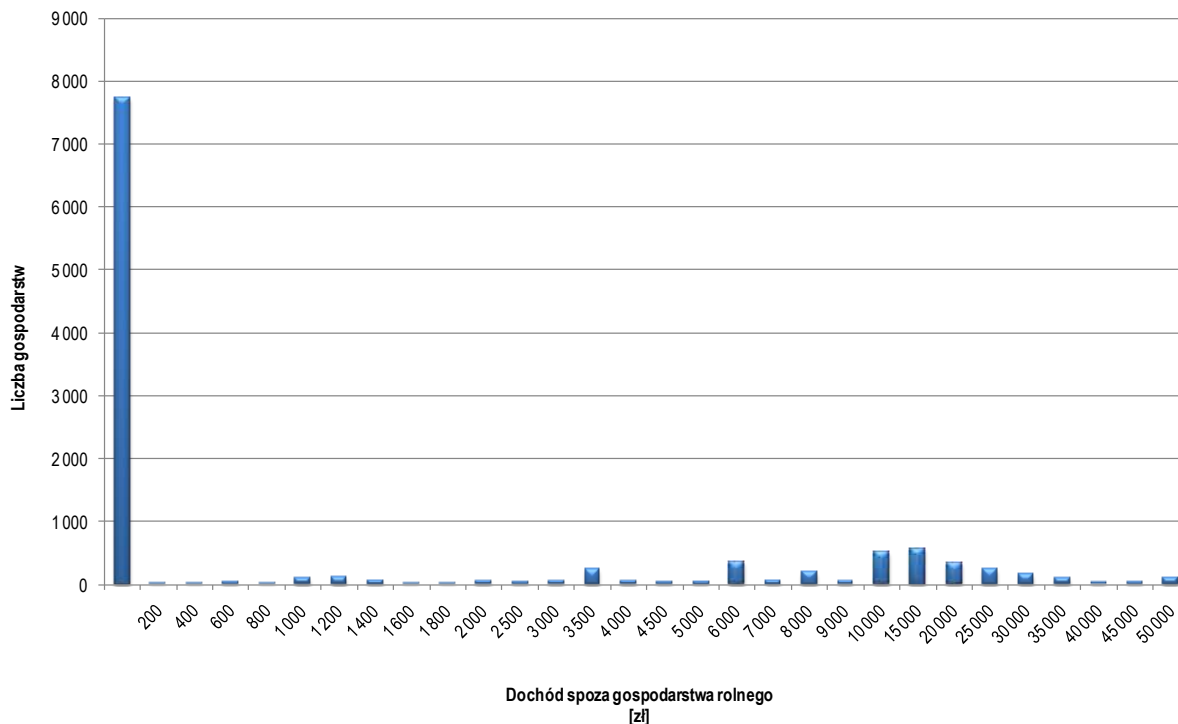
O dużym zróżnicowaniu dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego świadczą m.in. odchylenie standardowe wynoszące 99 314 zł i wartość współczynnika zmienności 165%. Wartość średnia tego rodzaju dochodów wyniosła 60 188 zł.

Trzecią, ostatnią zmienną, którą poddano analizie statystycznej był dochód spoza gospodarstwa rolnego. Również w tym rozkładzie zaznaczało się duże zróżnicowanie gospodarstw (patrz: Wykres 8). Średnia wartość dochodu spoza gospodarstwa rolnego wyniosła 5 122 zł, odchylenie standardowe 14 786 zł, a współczynnik zmienności 289%. Warstwą dominującą w rozkładzie według tego kryterium były gospodarstwa z dochodem o wartości poniżej 200 zł.

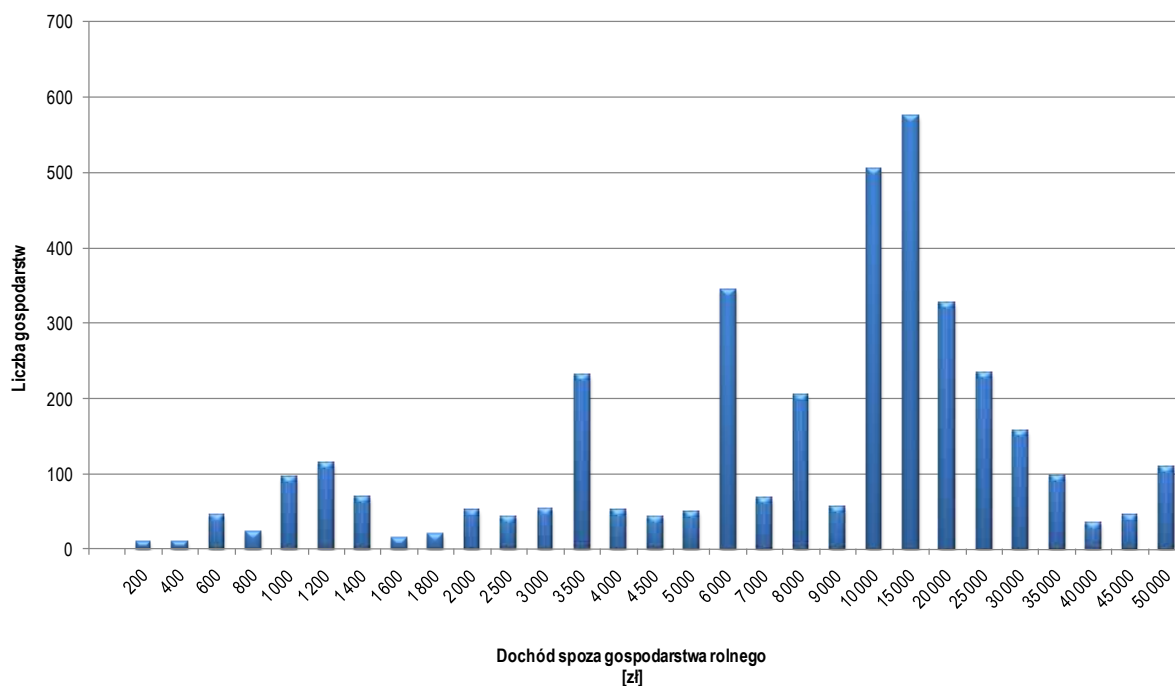
W celu uzupełnienia dalszych analiz dodatkowo zbadano rozkład gospodarstw, w których zadeklarowany dochód spoza gospodarstwa był większy od zera. Warunek ten spełniało 3 668 gospodarstw (patrz: Wykres 9). W tym przypadku histogram też obrazuje duże zróżnicowanie oraz znaczną amodalność rozkładu gospodarstw. Wartość średnia dochodu dla tego zbioru gospodarstw wyniosła 15 918 zł, odchylenie standardowe 22 530 zł, a współczynnik zmienności 142%.

Najbardziej liczną grupę tj. 1 078 gospodarstw, stanowiły gospodarstwa z dochodem zawierającym się w przedziale od 9 000 do 15 000 zł.

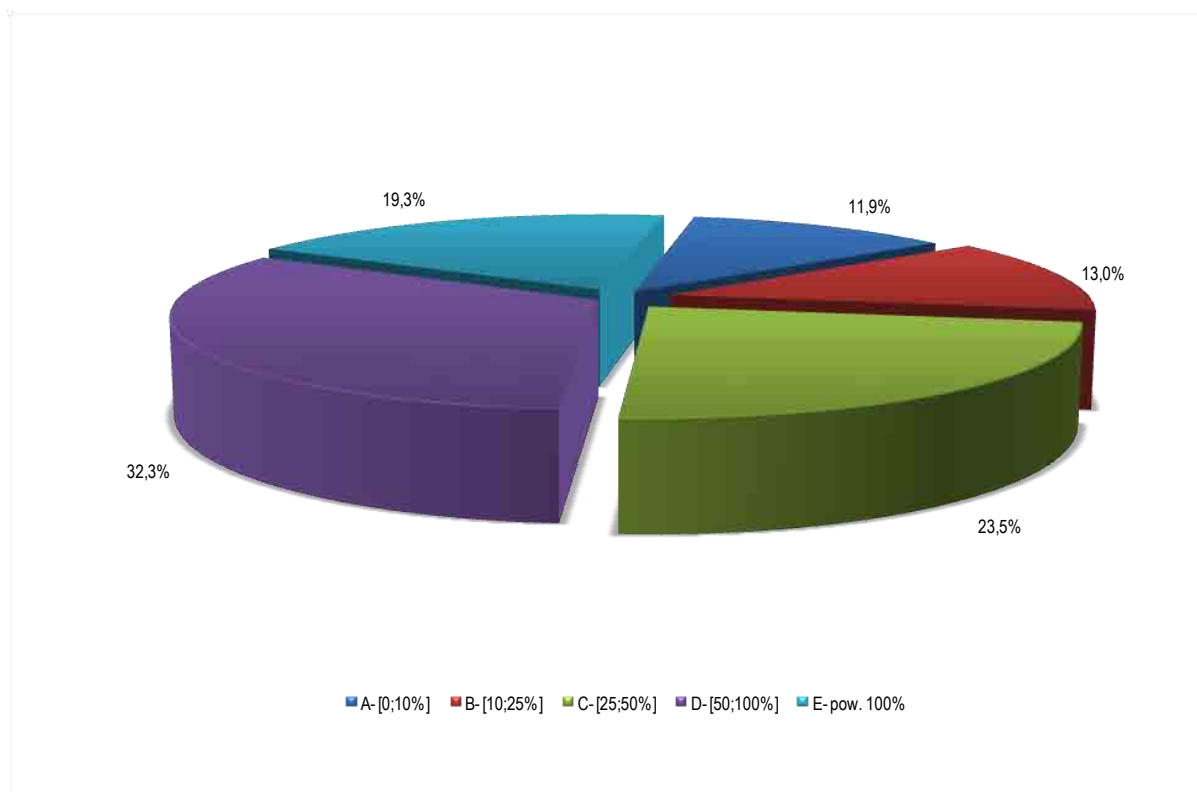
Wykres 8. Rozkład gospodarstw według kwoty dochodu spoza gospodarstwa

Wykres 9. Rozkład gospodarstw, dla których wartość dochodu spoza gospodarstwa osiągnęła dodatnią wartość

Wykres 10. Rozkład procentowy gospodarstw według przedziałów krotności średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej w 2008 roku (23 330 zł)

Wcześniejsze analizy uzupełniono o rozkład gospodarstw według przyjętych arbitralnie przedziałów wartości dochodu spoza gospodarstwa rolnego (Patrz: Wykres 10). Przedziały klas dochodów ustalono na podstawie poziomu średniorocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego w 2008 roku 23 330 zł¹³. Wprowadzono 5 klas dochodowych składających się z następujących przedziałów: A – 10% i mniej średniego wynagrodzenia netto, B – [10 – 25%) średniego wynagrodzenia netto, C – [25 – 50%), D – [50 – 100%) oraz E – powyżej 100%. Taki podział gospodarstw wskazał, że w ok. 52% badanych gospodarstw dochód spoza gospodarstwa rolnego był co najmniej równy średniemu dochodowi netto w gospodarce narodowej.

¹³ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

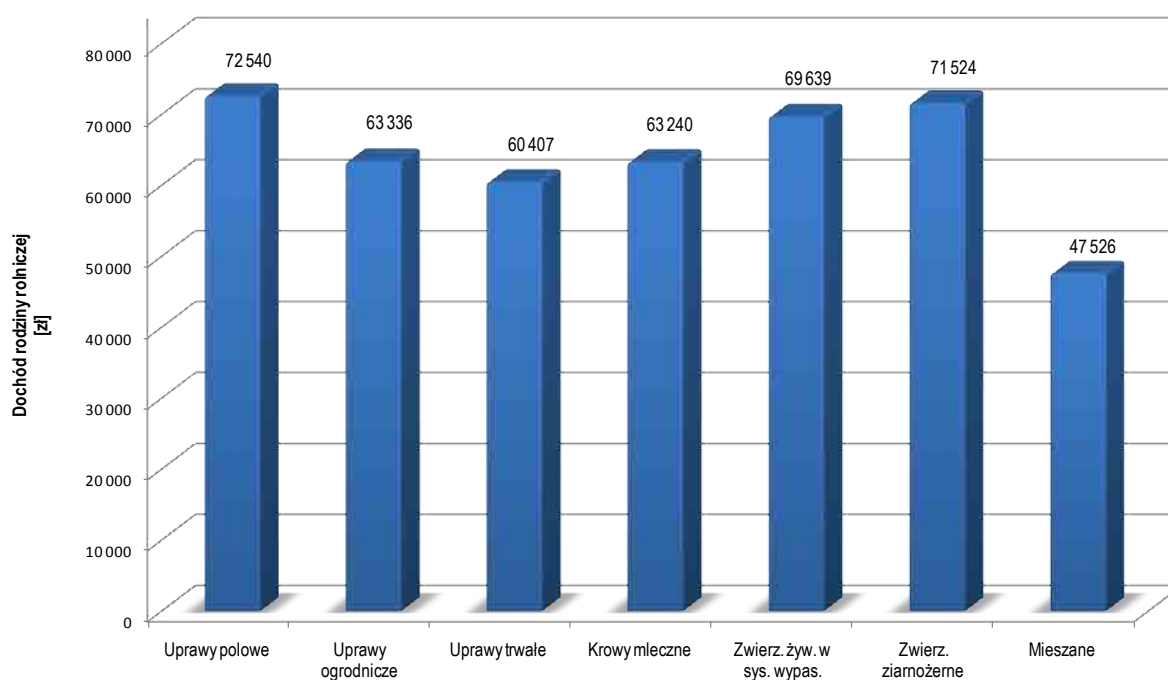
5. Analiza dochodów rodzin rolniczych¹⁴

Analizą objęto dochody rodzin rolniczych z 3 688 gospodarstw rolnych pogrupowanych według typów rolniczych, wielkości ekonomicznej oraz powierzchni użytków rolnych, w których dochody z rodzinnego gospodarstwa rolnego oraz dochody spoza gospodarstwa osiągnęły dodatnie wartości.

5.1. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według typów rolniczych (TF8)

Pod względem poziomu dochodu rodziny rolniczej najlepszą sytuację dochodową miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych oraz chowie zwierząt ziarnożernych. Zdecydowanie najmniejszymi dochodami odznaczały się gospodarstwa wielokierunkowe z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą. Średni dochód rodziny rolniczej w analizowanych 7 typach rolniczych zawierał się w przedziale od 47 526 zł do 72 540 zł (patrz: Wykres 11).

Wykres 11. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

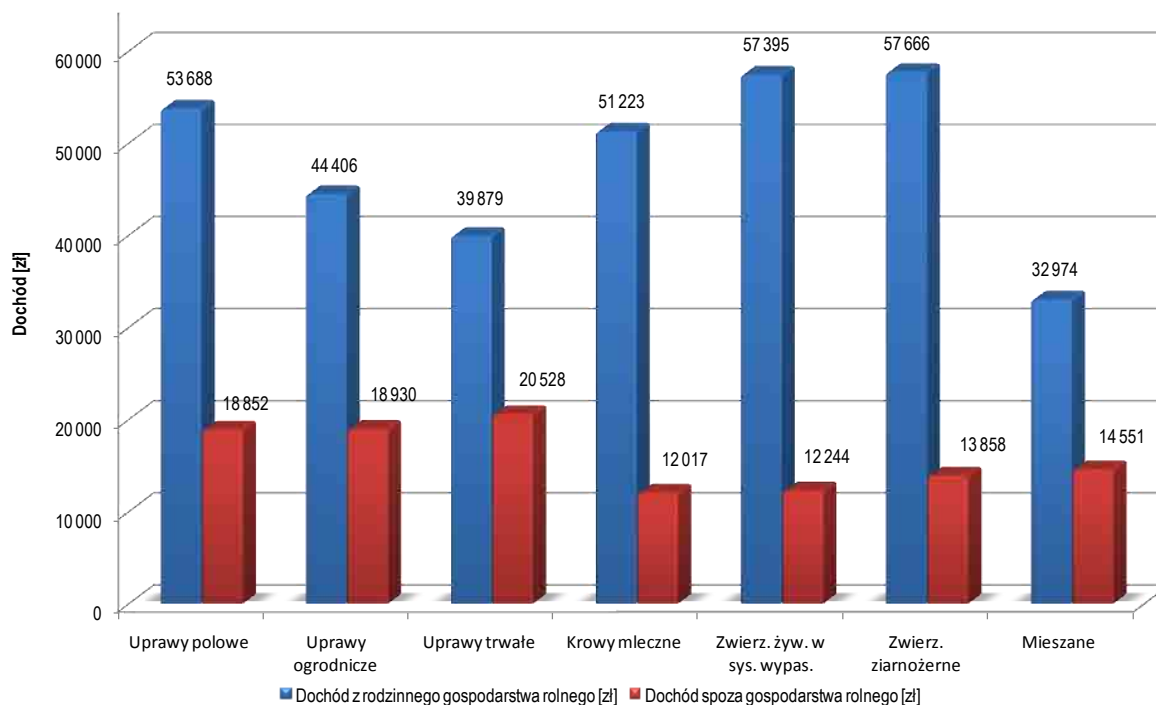

W poszczególnych typach rolniczych dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego kształtował się w przedziałach od 32 974 do 57 666 zł (patrz: Wykres 12). Największy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych, w chowie zwierząt ziarnożernych i chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym. We wszystkich tych trzech grupach wartość dochodu przewyższała 53 tys. zł. Z kolei dochód spoza

¹⁴ Dochód łączny obejmujący dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego i dochody spoza gospodarstwa.

gospodarstwa zawierał się w przedziale od 12 017 zł (w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych) do 20 528 zł (w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych).

Wykres 12. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

W badanym zbiorze gospodarstw, jak również w poszczególnych typach rolniczych, zauważalne jest duże zróżnicowanie wszystkich kategorii dochodu (patrz: Tabela 2). Świadczą o tym wartości współczynników zmienności, które mieszczą się w przedziale od 78% do 187%. Największe zróżnicowanie dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego występowało w gospodarstwach zajmujących się uprawami polowymi (wartość współczynnika zmienności 158%) oraz w gospodarstwach z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (154%). Z kolei największą zmiennością dochodu spoza gospodarstwa charakteryzowały się gospodarstwa z uprawami polowymi (wartość współczynnika zmienności 187%) oraz uprawami trwałymi (119%). Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (wartość współczynnika zmienności 129%) oraz w produkcji mieszanej (108%) odznaczały się największą zmiennością dochodu rodziny rolniczej.

Tabela 2. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w badanym zbiorze gospodarstw oraz w podziale na poszczególne typy rolnicze (TF8)

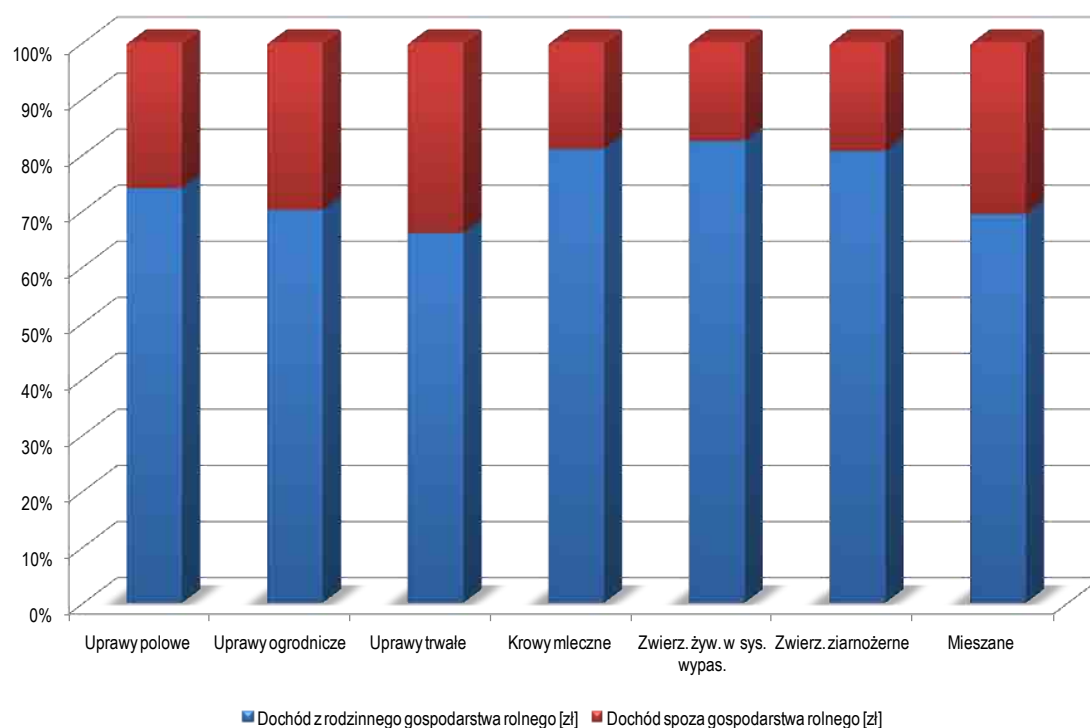
Wyszczególnienie	Typ rolniczy (TF8)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy polowe	53 688	134	1 578 281	84 937	158%
Dochód spoza gospodarstwa		18 852	300	937 500	35 271	187%
Dochód rodziny rolniczej		72 540	1927	1 678 281	93 779	129%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy ogrodnicze	44 406	422	325 227	49 259	111%
Dochód spoza gospodarstwa		18 930	900	100 000	18 377	97%
Dochód rodziny rolniczej		63 336	10 547	352 727	53 532	85%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Uprawy trwałe	39 879	13	227 272	42 412	106%
Dochód spoza gospodarstwa		20 528	900	210 000	24 380	119%
Dochód rodziny rolniczej		60 407	10 383	245 272	47 465	79%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Krowy mleczne	51 223	517,63	491 127	55 029	107%
Dochód spoza gospodarstwa		12 017	300	135 000	14 025	117%
Dochód rodziny rolniczej		63 240	4 518	494 727	55 806	88%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta żywione w systemie	57 395	43,26	320 705	53 350	93%
Dochód spoza gospodarstwa		12 244	600	210 000	14 427	118%
Dochód rodziny rolniczej		69 639	5 373	333 927	54 109	78%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Zwierzęta ziarnożerne	57 666	263,31	499 673	69 457	120%
Dochód spoza gospodarstwa		13 858	500	100 000	13 387	97%
Dochód rodziny rolniczej		71 524	2 936	550 748	70 657	99%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Mieszane	32 974	31,49	887 827	50 718	154%
Dochód spoza gospodarstwa		14 551	500	115 600	12 502	86%
Dochód rodziny rolniczej		47 526	2 070	913 077	51 166	108%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	Cały zbiór	45 747	13	1 578 281	64 744	142%
Dochód spoza gospodarstwa		15 451	300	937 500	21 986	142%
Dochód rodziny rolniczej		61 198	1927	1 678 281	68 578	112%

Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w dochodzie rodziny rolniczej, odnotowano w trzech grupach gospodarstw (patrz: Załącznik 1 oraz Wykres 13):

- specjalizujących się uprawach trwałych (34%),
- z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (31%),
- specjalizujących się w uprawach ogrodniczych (30%).

Biorąc pod uwagę stosunek procentowy wartości spożycia produktów gospodarstwa rolnego do wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, najwyższy odnotowano w gospodarstwach mieszanych (7%), a najniższy w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i w uprawach trwałych (po 2%).

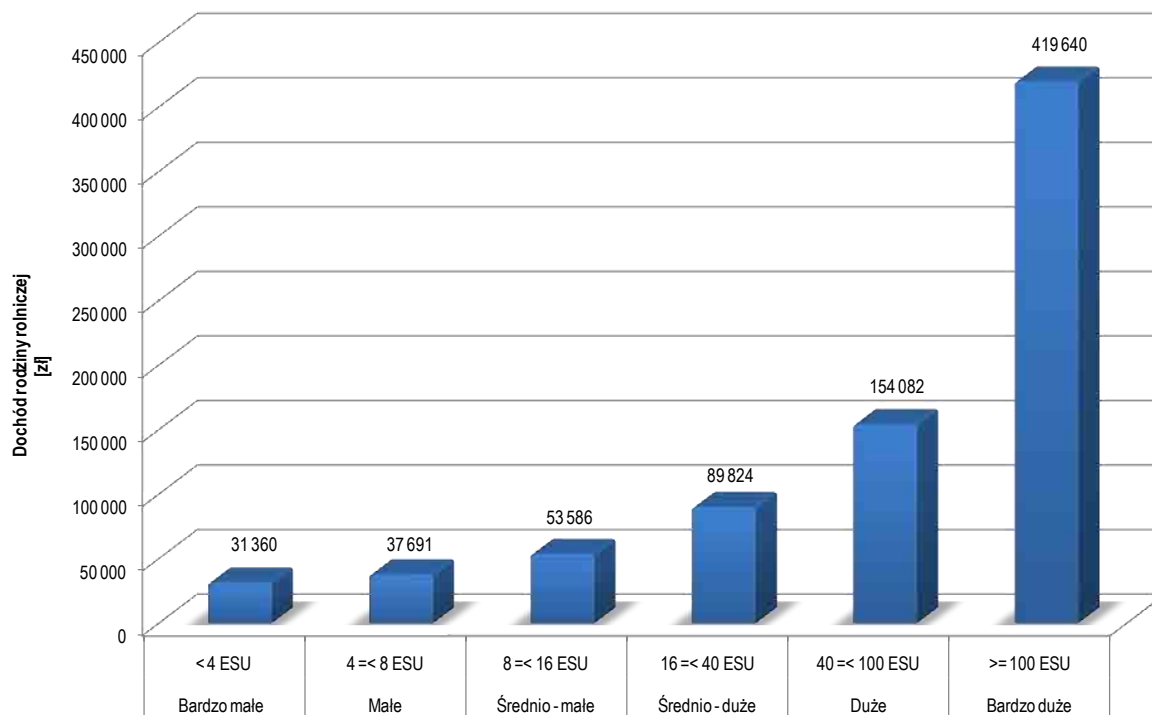
Wykres 13. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

5.2. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (ES6)

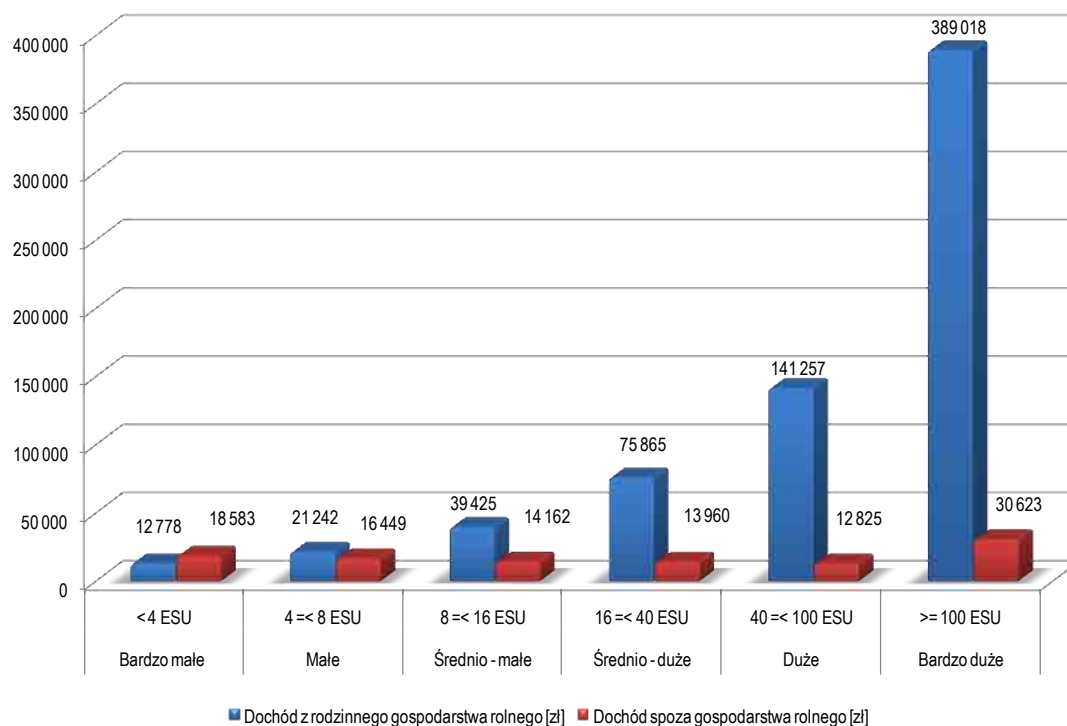
Analizując dochody rodzin rolniczych w gospodarstwach pogrupowanych według 2 kryterium podziału zauważono, że przeciętny dochód rodziny rolniczej zwiększał się w kolejnych klasach (patrz: Wykres 14 oraz Załącznik 2). Kwota tego dochodu zawierała się w przedziale od 31 360 zł (klasa poniżej 4 ESU) do 419 640 zł (klasa powyżej 100 ESU). Jednocześnie średni dochód w klasie wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU był aż 13rotnie większy od średniego dochodu w klasie poniżej 4 ESU. Te wyraźne zależności przekładają się na dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (patrz: Wykres 15). Średni dochód z rodzinnego gospodarstwa w klasie gospodarstw bardzo dużych przewyższył 30rotnie średni dochód z klasy gospodarstw bardzo małych. Świadczy to o bardzo dużym zróżnicowaniu przeciętnego dochodu między klasami wielkości ekonomicznej. Należy nadmienić, że klasa gospodarstw bardzo dużych była najmniej liczna i stanowiła zaledwie 20 z całej zbiorowości gospodarstw rolnych.

Wykres 14. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Tendencja z wyżej omawianej kategorii dochodu w przypadku dochodu spoza gospodarstwa rolnego nie została zachowana (patrz: Wykres 15). Średni dochód spoza gospodarstwa rolnego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wynosił od 12 825 zł (klasa od 40 do 100 ESU) do 30 623 zł (klasa powyżej 100 ESU). Tylko w tej klasie wielkości ekonomicznej przekroczył poziom 20 tys. zł.

Wykres 15. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

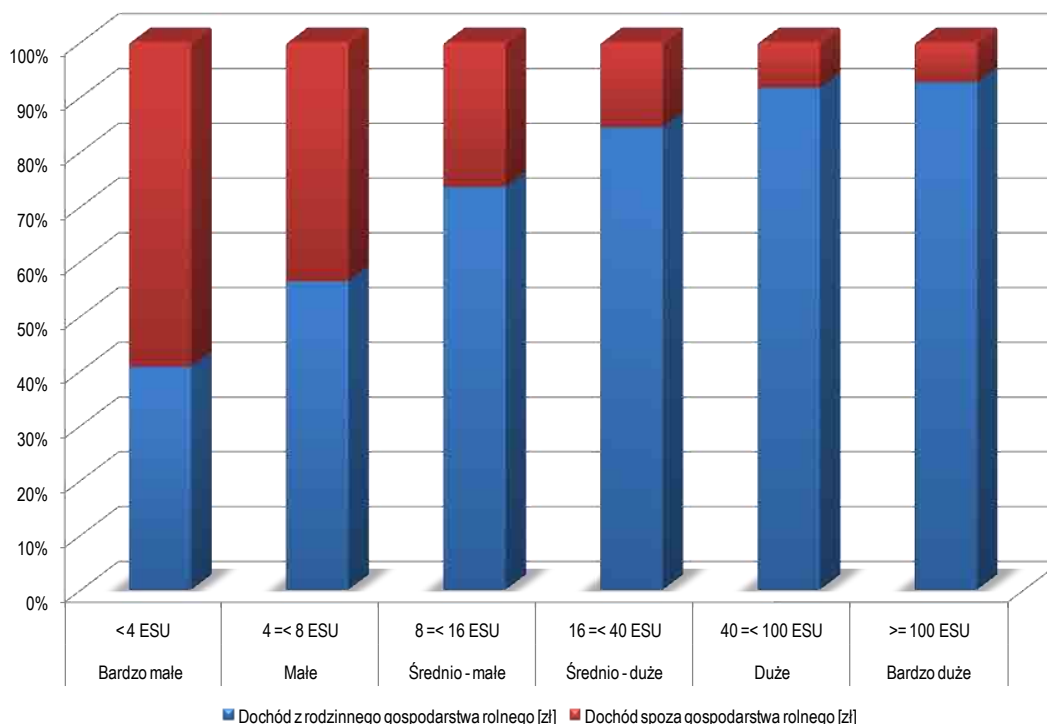

Rozpatrując statystyczne obliczenia dla poszczególnych kategorii dochodu (patrz: Tabela 3) zauważono, że największym zróżnicowaniem charakteryzował się dochód spoza gospodarstwa rolnego. W szczególności jest to widoczne dla gospodarstw średnio-małych (wartość współczynnika zmienności 231%) oraz średnio-dużych (128%). W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, współczynnik zmienności także przyjmował duże wartości, zawierające się w przedziale od 68% w gospodarstwach dużych do 104% w gospodarstwach małych. Z kolei współczynnik zmienności dochodu rodziny rolniczej w tej grupie wahał się od 62% w gospodarstwach dużych do 95% w gospodarstwach bardzo dużych. Uzyskane rezultaty potwierdzają występowanie istotnego zróżnicowania dochodów w wyodrębnionych klasach ekonomicznych.

Tabela 3. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Wielkość ekonomiczna, klasyfikacja wg ES6	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	< 4 ESU Bardzo małe	12 778	13	133 620	12 695	99%
Dochód spoza gospodarstwa		18 583	500	210 000	17 027	92%
Dochód rodziny rolniczej		31 360	2 070	217 734	21 641	69%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	4 =< 8 ESU Małe	21 242	43,26	301 363	22 139	104%
Dochód spoza gospodarstwa		16 449	300	100 000	13 051	79%
Dochód rodziny rolniczej		37 691	4 518	322 363	24 520	65%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	8 =< 16 ESU Średnio małe	39 425	37,85	460 748	33 430	85%
Dochód spoza gospodarstwa		14 162	300	937 500	32 683	231%
Dochód rodziny rolniczej		53 586	1 927	968 646	47 036	88%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	16 =< 40 ESU Średnio duże	75 865	422	372 445	55 048	73%
Dochód spoza gospodarstwa		13 960	300	210 000	17 864	128%
Dochód rodziny rolniczej		89 824	2 936	410 432	57 669	64%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	40 =< 100 ESU Duże	141 257	6016,34	491 127	95 455	68%
Dochód spoza gospodarstwa		12 825	400	100 000	13 998	109%
Dochód rodziny rolniczej		154 082	7 416	494 727	95 737	62%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	>= 100 ESU Bardzo duże	389 018	10198,39	1 578 281	380 980	98%
Dochód spoza gospodarstwa		30 623	1100	124 100	31 446	103%
Dochód rodziny rolniczej		419 640	28 198	1 678 281	398 416	95%

Wykres 16. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

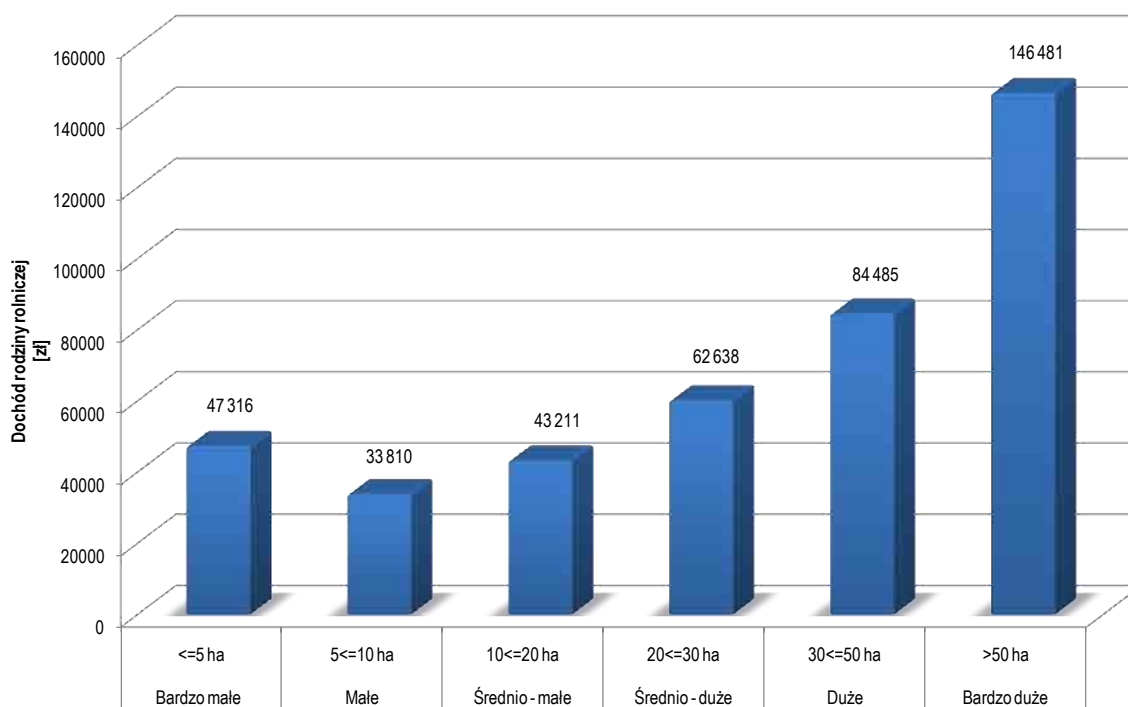
Największy udział dochodu spoza gospodarstwa w strukturze dochodu rodziny rolniczej (patrz: Wykres 16 oraz Załącznik 2), stwierdzono w gospodarstwach bardzo małych. W tej klasie ekonomicznej dochody z zewnętrznych źródeł stanowią 59% dochodu rodziny rolniczej. Również znaczący, wynoszący ok. 44%, udział dochodów spoza rolnictwa w dochodach rodzin rolniczych uwidocznił się w gospodarstwach małych. W przypadku gospodarstw bardzo dużych dochód spoza gospodarstwa miał 7% udział w wartości dochodu rodziny rolniczej. Taka sama tendencja wystąpiła w stosunku spożycia własnych produktów rolnych do dochodu uzyskanego z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najmniejszy udział tego spożycia zaznaczał się w gospodarstwach bardzo dużych, wynosił mniej niż 1%, a największy stanowił ok. 12% w gospodarstwach bardzo małych.

Otrzymane wyniki wyraźnie ukazują tendencję zmniejszania się znaczenia dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej gospodarstwa. Podobna malejąca tendencja występuje w przypadku udziału spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa.

5.3. Analiza struktury dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw rolnych grupowanych według klas obszarowych (UAA6)

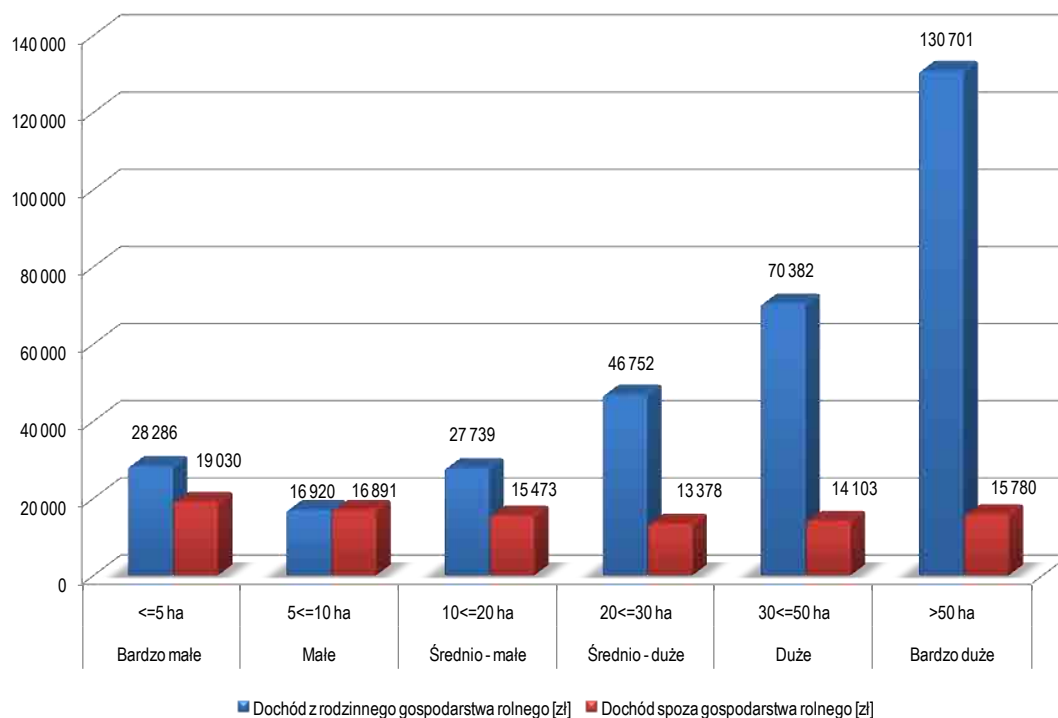
Ostatnim grupowaniem, jakie zastosowano w badaniu, był podział według posiadanych zasobów ziemi.

Wykres 17. Dochód rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Analizując kształtowanie się dochodów rodziny rolniczej w gospodarstwach pogrupowanych według 6 klas obszarowych zaobserwowano, że dochód ten rośnie wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytków rolnych gospodarstwa (patrz: Wykres 17). Wyjątek stanowiły bardzo małe gospodarstwa, mniejsze niż 5 ha, w których odnotowana wartość dochodu była wyższa niż w gospodarstwach małych i średnio-małych. To oznacza, że klasyfikacja gospodarstw według zasobów ziemi nie jest do końca adekwatna do analizy zróżnicowania dochodów gospodarstw. Jednocześnie zaobserwowano, że dochód w klasie gospodarstw bardzo dużych był ponad 4 krotnie większy od dochodu w klasie gospodarstw małych. Średni dochodu rodziny rolniczej zawierał się w granicach od 33 810 zł w gospodarstwach małych do 146 481 zł w gospodarstwach bardzo dużych.

Wykres 18. Wielkość i struktura rodzajowa dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6)

Kształtowanie się dochodów z rodzinnego gospodarstwa rolnego wykazuje podobną tendencję jak w przypadku dochodów rodziny rolniczej (patrz: Wykres 18). Wraz ze wzrostem obszaru gospodarstwa, zwiększa się średni dochód z rodzinnego gospodarstwa. Wyjątkowo w gospodarstwach bardzo małych dochód ten wyższy niż grupie gospodarstw średnio-małych. Wartości dochodów spoza gospodarstwa rolnego we wszystkich analizowanych grupach były zbliżone i kształtowały się w przedziale od 13 378 zł do 19 030 zł.

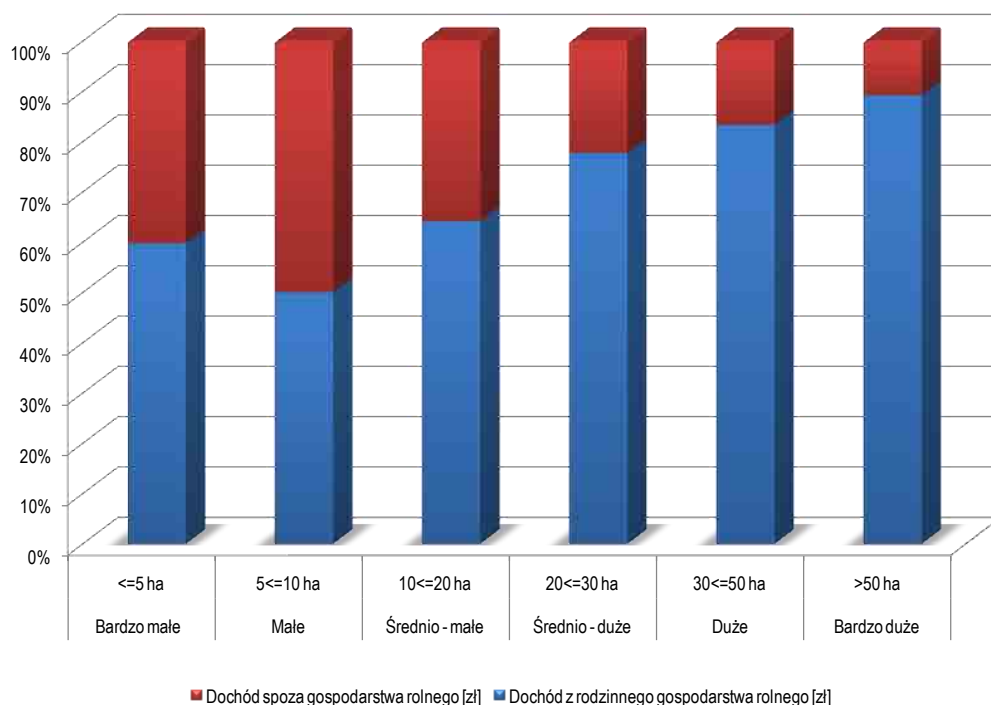
Statystyki obliczone dla tego rodzaju grupowania wykazały bardzo dużą zmienność dochodów. Wartość współczynnika zmienności dla dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego zawierała się w przedziale od 80% w gospodarstwach dużych do 177% w gospodarstwach małych. Silnie zróżnicowane były także dochody spoza gospodarstwa rolnego. W tej grupie wartość współczynnika zmienności zawierała się w przedziale od 90% do 192%, odpowiednio dla gospodarstw bardzo małych i małych oraz średnio-małych. Duża zmienność występowała w dochodach rodziny rolniczej, gdzie wartość współczynnika zmienności zawierała się w przedziale od 68% w gospodarstwach dużych do 118% w gospodarstwach bardzo małych.

Tabela 4. Charakterystyka różnych źródeł dochodu rodziny rolniczej w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych, klasyfikacja wg UAA6	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	< 5 ha	28 286	13	460 748	50 182	177%
Dochód spoza gospodarstwa		19 030	1200	115 600	17 181	90%
Dochód rodziny rolniczej		47 316	6 199	550 748	55 773	118%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	5 =< 10 ha	16 920	31,49	176 927	18 625	110%
Dochód spoza gospodarstwa		16 891	300	210 000	15 126	90%
Dochód rodziny rolniczej		33 810	2 070	217 734	23 259	69%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	10 =< 20 ha	27 739	37,85	227 027	25 051	90%
Dochód spoza gospodarstwa		15 473	300	937 500	29 756	192%
Dochód rodziny rolniczej		43 211	3 817	968 646	37 901	88%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	20 =< 30 ha	46 752	43,26	438 200	41 005	88%
Dochód spoza gospodarstwa		13 378	300	135 000	13 573	101%
Dochód rodziny rolniczej		60 129	1 927	446 600	42 325	70%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	30 =< 50 ha	70 382	253,38	372 445	56 300	80%
Dochód spoza gospodarstwa		14 103	300	210 000	17 797	126%
Dochód rodziny rolniczej		84 485	2 936	378 445	57 590	68%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego	>= 50 ha	130 701	1911,53	1 578 281	132 395	101%
Dochód spoza gospodarstwa		15 780	300	175 000	19 447	123%
Dochód rodziny rolniczej		146 481	7 416	1 678 281	137 388	94%

W gospodarstwach z wyższych klas obszarowych widoczne jest zmniejszenie znaczenia zewnętrznych źródeł dochodu w tworzeniu dochodu rodziny rolniczej (patrz: Wykres 19 oraz Załącznik 3). W gospodarstwach małych dochód spoza gospodarstwa rolnego stanowił połowę dochodu rodziny rolniczej. Natomiast w grupie gospodarstw bardzo dużych udział ten wyniósł 11%. Podobna tendencja zachowała się w udziale wartości produktów gospodarstwa rolnego przekazanych na spożycie do gospodarstwa domowego. Największy stosunek procentowy spożycia do wartości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego odnotowano w gospodarstwach małych, ponad 10%. Dla porównania wskaźnik ten w grupie gospodarstw bardzo dużych stanowił nieco ponad 1%.

Wykres 19. Udział dochodów spoza gospodarstwa rolnego w strukturze dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach obszarowych (UAA6)

Załącznik 1. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych typach rolniczych (TF8)

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierz. żyw. w sys. wypas.	Zwierz. ziarnożerne	Mieszane
Liczba gospodarstw	900	82	94	245	405	329	1 289
Wielkość ekonomiczna [ESU]	13,7	24,2	11,5	12,2	16,8	25,6	11,7
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	39,2	5,1	11,4	20,9	26,4	21,9	22,4
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	53 688	44 406	39 879	51 223	57 395	57 666	32 974
Spożycie [zł]	1 435	876	845	1 567	1 769	2 550	2 292
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	2,7	2,0	2,1	3,1	3,1	4,4	7,0
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	18 852	18 930	20 528	12 017	12 244	13 858	14 551
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100	100
w tym z:							
pracy najemnej	64,4	50,5	74,5	38,7	48,2	55,7	57,5
emerytur i rent	12,5	14,4	9,6	31,0	26,4	16,8	20,5
pozostałych świadczeń społecznych	2,4	3,5	2,8	7,4	8,6	4,6	5,1
innych źródeł	14,4	21,5	11,2	18,6	14,4	20,2	13,7
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	6,3	10,1	2,0	4,3	2,4	2,8	3,2
Dochód rodziny rolniczej [zł]	72 540	63 336	60 407	63 240	69 639	71 524	47 526
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	26,0	29,9	34,0	19,0	17,6	19,4	30,6

Załącznik 2. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej (ES6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio - małe	Średnio - duże	Duże	Bardzo duże
	< 4 ESU	4 =< 8 ESU	8 =< 16 ESU	16 =< 40 ESU	40 =< 100 ESU	>= 100 ESU
Liczba gospodarstw	473	996	945	731	179	20
Wielkość ekonomiczna [ESU]	3,1	5,8	11,4	24,2	53,3	166,8
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	8,1	13,1	23,1	42,1	80,3	240,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	12 778	21 242	39 425	75 865	141 257	389 018
Spożycie [zł]	1 467	1 869	1 821	2 040	2 976	1 906
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	11,5	8,8	4,6	2,7	2,1	0,5
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	18 583	16 449	14 162	13 960	12 825	30 623
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100
w tym z:						
pracy najemnej	63,9	62,9	57,9	49,1	48,2	34,6
emerytur i rent	15,3	17,2	17,8	22,0	21,1	12,6
pozostałych świadczeń społecznych	3,3	3,6	6,1	5,2	5,1	0,5
innych źródeł	12,7	13,8	16,0	15,3	19,8	31,4
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	4,8	2,5	2,2	8,4	5,9	20,8
Dochód rodziny rolniczej [zł]	31 360	37 691	53 586	89 824	154 082	419 640
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	59,3	43,6	26,4	15,5	8,3	7,3

Załącznik 3. Struktura dochodu rodzin rolniczych w poszczególnych klasach powierzchni użytków rolnych (UAA6)

Wyszczególnienie	Bardzo małe	Małe	Średnio - małe	Średnio - duże	Duże	Bardzo duże
	<=5 ha	5<=10 ha	10<=20 ha	20<=30 ha	30<=50 ha	>50 ha
Liczba gospodarstw	186	638	1 164	545	445	366
Wielkość ekonomiczna [ESU]	9,3	5,3	9,3	15,6	21,5	39,9
Powierzchnia użytków rolnych [ha]	2,8	7,7	14,5	24,4	37,8	98,7
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego [zł]	28 286	16 920	27 739	46 752	70 382	130 701
Spożycie [zł]	1 118	1 743	1 911	1 971	2 344	1 846
Udział spożycia w dochodzie z rodzinnego gospodarstwa rolnego [%]	4,0	10,3	6,9	4,2	3,3	1,4
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [zł]	19 030	16 891	15 473	13 378	14 103	15 780
Dochód spoza gospodarstwa rolnego [%]	100	100	100	100	100	100
w tym z:						
pracy najemnej	60,9	61,4	63,7	53,2	48,0	49,5
emerytur i rent	16,5	16,3	17,8	19,1	22,4	17,5
pozostałych świadczeń społecznych	3,2	4,4	4,8	4,9	5,8	2,7
innych źródeł	11,4	15,3	11,0	17,8	19,0	21,0
zarejestrowanej działalności poza rolniczej	7,9	2,6	2,7	5,0	4,7	9,3
Dochód rodziny rolniczej [zł]	47 316	33 810	43 211	60 129	84 485	146 481
Udział dochodu spoza gospodarstwa rolnego w dochodzie rodziny rolniczej [%]	40,2	50,0	35,8	22,2	16,7	10,8

Załącznik 4. Ankieta dotycząca dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika w danym roku obrachunkowym

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

ul. Świętokrzyska 20
00-950 Warszawa 1
Skr. pocztowa 984
tel./faks: (48 22) 826 93 22, (48 22) 826 61 58
email: rachrol@ierigz.waw.pl
www.rachrol.ierigz.waw.pl

Ankieta dot. dochodów spoza gospodarstwa rolnego rodziny rolnika w ____ r.

Imię i nazwisko pracownika biura rachunkowego: _____

W poniższej tabeli proszę wpisać, w odpowiedniej rubryce, **pr przedziału** w którym określony dochód się znajduje.

		Docho dy po potrąceniu zaliczek na podatek docho dowy				Docho dy po opodatkowaniu
		z pracy najemnej	z emerytur i rent	z pozostałych świadczeń społecznych ¹⁾	pozostałe	z zarejestrowanej działalności pozarolniczej
		1	2	3	4	5
Styczeń	01					X
Luty	02					
Marzec	03					
Kwiecień	04					
Maj	05					
Czerwiec	06					
Lipiec	07					
Sierpień	08					
Wrzesień	09					
Październik	10					
Listopad	11					
Grudzień	12					
RAZEM	13					

¹⁾ np. odszkodowania z tyt. ub. społecznych; zasiłki.

Jeżeli prowadzona jest działalność pozarolnicza proszę podać krótki opis lub symbol EKD/PKD:

.....
.....

Symbol EKD/PKD:

Wyrażam zgodę na udostępnienie powyższych danych dla celów naukowo-badawczych IERiGŻ.

NIG: _____

.....
data i podpis rolnika

Załącznik 5. Wykaz kodów dla oznaczania przedziałów kwotowych, stosowany w zbieraniu danych o dochodach uzyskanych spoza gospodarstwa rolnego w 2008 r.

Nr przedziału	Przedziały kwot od – do [zł]
1	poniżej 200
2	200 - 399
3	400 - 599
4	600 - 799
5	800 - 999
6	1 000 - 1 199
7	1 200 - 1 399
8	1 400 - 1 599
9	1 600 - 1 799
10	1 800 - 1 999
11	2 000 - 2 499
12	2 500 - 2 999
13	3 000 - 3 499
14	3 500 - 3 999
15	4 000 - 4 499
16	4 500 - 4 999
17	5 000 - 5 999
18	6 000 - 6 999
19	7 000 - 7 999
20	8 000 - 8 999
21	9 000 - 9 999
22	10 000 - 14 999
23	15 000 - 19 999
24	20 000 - 24 999
25	25 000 - 29 999
26	30 000 - 34 999
27	35 000 - 39 999
28	40 000 - 44 999
29	45 000 - 49 999
30	50 000 i więcej

Załącznik 6. Grupowanie gospodarstw rolnych według typów rolniczych (TF8)

Typy rolnicze:		Typy rolnicze podstawowe:	
Symbol	Nazwa	Symbol	Nazwa
AB	Uprawy polowe	13	Zboża, oleiste i strączkowe
		14	Inne uprawy polowe
		60	Uprawy polowe ogrodnicze i trwałe, łącznie
C	Uprawy ogrodnicze	20	Uprawy ogrodnicze
D	Winnice	31	Winnice
E	Uprawy trwałe	32	Drzewa i krzewy owocowe (łącznie z cytrusowymi)
		33	Gaje oliwne
		34	Pozostałe uprawy trwałe, łącznie
F	Krowy mleczne	41	Bydło mleczne
G	Zwierzęta żywione w systemie wypasowym (bez krów mlecznych)	42	Bydło opasowe
		43	Bydło ogółem
		44	Owce, kozy i inne zwierzęta żywione w systemie wypasowym
H	Zwierzęta ziarnożerne	50	Zwierzęta żywione paszami treściwymi
I	Mieszane	71	Różne zwierzęta, z przewagą żywionych w systemie wypasowym
		72	Różne zwierzęta, z przewagą żywionych paszami treściwymi
		81	Uprawy polowe i zwierzęta żywione w systemie wypasowym, łącznie
		82	Różne uprawy i zwierzęta, łącznie

Załącznik 7. Grupowanie gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej (ESU), klasyfikacja ES6

ES6	Rozmiar w ESU
bardzo małe (XS)	ESU < 4
małe (S)	4 ≤ ESU < 8
średnio- małe (MS)	8 ≤ ESU < 16
średnio- duże (ML)	16 ≤ ESU < 40
duże (L)	40 ≤ ESU < 100
bardzo duże (XL)	ESU ≥ 100

Załącznik 8. Grupowanie gospodarstw rolnych według powierzchni użytków rolnych (UR), klasyfikacja UAA6

Wyszczególnienie	Powierzchnia użytków rolnych w ha
bardzo małe (AXS)	UR < 5
małe (AS)	5 ≤ UR < 10
średnio - małe (AMS)	10 ≤ UR < 20
średnio - duże (AML)	20 ≤ UR < 30
duże (AL)	30 ≤ UR < 50
bardzo duże (AXL)	UR ≥ 50

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB